Lucie Benedikta Petrusová,
1. roč navaz. mag. APVH, 20. 4. 2007

Burgundská pozdní gotika (style flamboyant) v Beaune. Hôtel-Dieu, Van der Weydenův oltář, Pierre Spicre (fresky a návrhy tapiserií v Notre-Dame de Beaune)

1. Burgundská pozdní gotika (style flamboyant) v Beaune.

Tzv. styl flamboyant neboli plaménková gotika, se objevuje v poslední čtvrtině 14. století. První prvky tohoto stylu lze zaznamenat okolo roku 1370 na západním průčelí katedrály Notre-Dame v Rouen. Svého vrcholu dosáhla tato poslední vývojová fáze francouzské gotiky v druhé polovině 15. století. Styl flamboyant je charakterizován především velkou zdobností. Zřetelná nevázanost a svoboda stylu jsou demonstrovány výškou staveb, velikým množstvím krabů, ozdobnými věžičkami, fiálami a hlavně četnými propracovanými kružbami. Stěny sakrálních staveb jsou redukovány na minimum, aby tak byl umožněn téměř nepřetržitý sled kamenných oken s esovitě zakřivenými kružbami, jež připomínají plameny, a právě podle tohoto prvku získal styl flamboyant svůj název. I když se tyto dynamické ozdobné prvky s dvojitým zakřivením vyskytovaly již na počátku čtrnáctého století v anglické dekorativní gotice (tzv. perpendicular style). Francie prvky převzala jako základ okázalého stylu, zcela odlišného od anglického originálu. Klasickým příkladem plaménkové gotiky je severní věž katedrály v Chartres (viz obrázek), kde lze vidět evidentní kontrast mezi stylem jižní věže, jež je vystavena právě ve stylu flamboyant a slohem severní věže a chrámové lodi, postavených o dvě století dříve. Dalšími příklady stylu flamboyant jsou kostel St. Maclou (sv. Maclovius byl mnich velšského původu) v Rouenu z poloviny 15. století, Justiční palác v Rouenu, západní kaple katedrály v Amiensu nebo jižní příčná loď katedrály v Beauvais. Plaménkovou gotiku ve Francii, která se stávala čím dál více zdobnější, nahradila v 16. století renesance. Kromě Francie se vyskytuje plaménková gotika ve Španělsku např. katedrála v Burgosu.

západní průčelí katedrály Notre-Dame v Charters

2. Hôtel-Dieu v Beaune

Za klenot burgundské pozdní gotiky je považován špitál v Beaune, tzv. Hôtel-Dieu, jenž je zároveň nejvýznamnější a nejznámější místní památkou. Jeho barevnou glazovanou střechu lze nalézt na mnoha pohlednicích. Dokonce se stala jedním ze symbolů Burgundska.

Hôtel-Dieu v Beaune se svou typickou barevnou střechou

Špitál v Beaune byl založen 4. srpna roku 1443 kancléřem burgundského vévody Filipa Dobrého, Nicolasem Rolinem a jeho třetí ženou Guigone de Salins. Hlavním důvodem k založení bylo to, že po skončení Stoleté války žilo 75% obyvatel města Beaune i celého regionu Côte d'Or v bídě a mnoho lidí bylo ohrožováno hladem.

Původní stavbu špitálu, jež trvala celkem osmnáct let, vedl nizozemský architekt Jean Wiscrére. Vzorem špitálu byla nemocnice sv. Jakuba ve Valenciennes, odkud také přišlo prvních šest nemocničních sester, které se staraly o pacienty. Ačkoliv špitál byl zřízen pro chudé, byl znám i u šlechticů, kteří na něj přispívali nejen penězi, ale např. i obrazy či tapiseriemi. Díky těmto šlechtickým příspěvkům se špitál rozrůstal, krásněl a v průběhu času se mu začalo říkat „Palác pro chudé". Podle generálního inventáře představoval majetek špitálu seznam čítající více než pět tisíc položek, z nichž polovinu tvořil nábytek (postele, židle, atd.) a polovinu další předměty jako tapiserie, závěsy, obrazy, sochy atd. První pacienti sem byli přijati devět let po zahájení stavby, 1. ledna roku 1452 a poslední odešli o 520 později v roce 1971. Dnes slouží Hôtel-Dieu zčásti k potřebám domova důchodců a zčásti jako muzeum nemocniční péče a muzeum vína.

Budova Hôtelu-Dieu se skládá ze čtyř křídel, která obklopují protáhlý čestný dvůr. V západním křídle se nachází tzv. sál chudých (Salle des Pauvres), největší prostora špitálu. Sál byl vysvěcen roku 1452. Vybavení sálu tvoří 28 postelí se závěsy, jež jsou ve dvou řadách. Postele se zdají být velice široké, avšak bylo nutné, aby se do jedné postele vešly

kromě pacienta také cínové ohřívací lahve, nejrůznější koberce a závěsy pro zahřátí, neboť vytápění zde bylo zřízeno až v roce 1925. A v případě přeplněnosti špitálu sloužila jedna postel dvěma lidem. K dalšímu vybavení sálu patří stolky a židle u postelí a truhly na osobní věci pacienta i toalety, jenž byly zřízeny za každou z postelí, tedy pro každého pacienta zvlášť. Zajímavostí sálu je i strop z kaštanového dřeva, který je opatřen bohatě zdobenými trámy vycházející z tlam středověkých draků. Strop připomínající loď obrácenou dnem vzhůru měl pacientům dodávat pocit jistoty. Sál chudých sloužil pacientům až do roku 1951. Na sál chudých těsně navazuje kaple, jež je prakticky součástí sálu chudých, takže pacienti se mohli účastnit bohoslužeb, aniž museli vstát z postele. V kapli byly uchovávány relikvie a v sousední sakristii pak špitální poklad. Pod kaplí byla také pohřbena manželka zakladatele paní Guigone de Salins. Prostor kaple osvětluje velké okno s vitráží s námětem Kristova utrpení. Ve vitráži jsou zobrazeni jednak zakladatelé a jednak vévoda Filip Dobrý a jeho manželka Isabella Portugalská, se svými erby. Ostatně i stěny kaple zdobí erby a iniciály zakladatelů, neboť tímto si chtěli Nicolas Rolin s chotí zajistit, aby jejich jména nebyla zapomenuta a aby za jejich záslužný zakladatelský čin byly spaseny jejich duše.

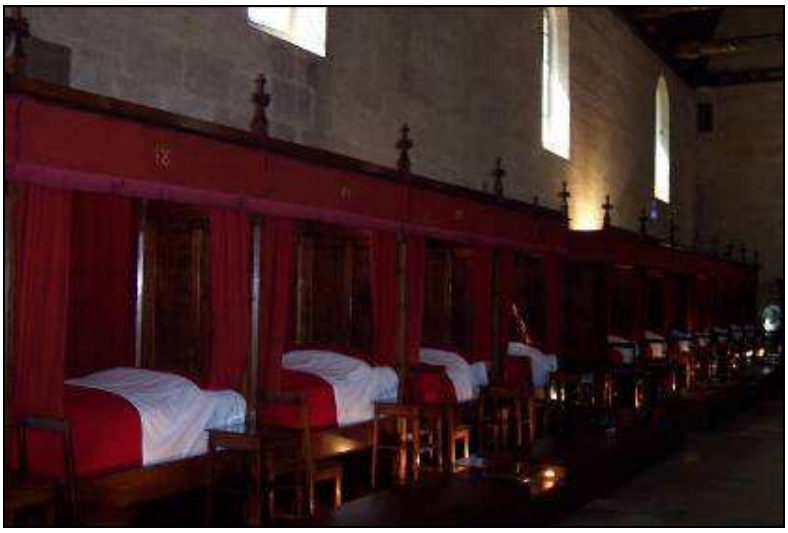

Hôtel-Dieu v Beaune - Salle des Pauvres

V jižním a částečně východním křídle se nacházejí tři menší sály. Ty byly zřízeny v 17. století, v době největšího rozkvětu špitálu, kdy zde bylo možno pečovat o více než 160 pacientů. Malý sál sv. Anny sloužil zámožnějším pacientům. Sál sv. Huga s kapacitou dvanácti lůžek zdobí obrazy Isaaca Moillona s náměty zázraků za Ježíšova působení. Tyto motivy měly posilovat naději pacientů v uzdravení. Sál sv. Mikuláše byl určen pro pacienty, kteří byli v akutním ohrožení života.

Ve východním křídle Hôtelu-Dieu se dále nacházela kuchyně, lékárna. Léky do ní byly připravovány v sousední laboratoři. V severním křídle byl v roce 1661 zřízen další prostor pro nemocné tzv. sál sv. Ludvíka.

Rogier van der Weyden – křídlový oltář s obrazem Posledního soudu

Rogier van der Weyden (vl. jménem Rogelet de le Pasture), známý též jako Rogier z Bruselu, se narodil v Tournai v roce 1399 nebo 1400. Jeho otec Henri de le Pasture byl výrobce nožů. Matka se jmenovala Agnes de Watrélos. V roce 1426 se Rogelet oženil s dcerou, bruselského obuvníka Jana Goffaerta a jeho ženy Cathelyne van Stockem Elisabeth. V roce 1927 vstoupil do učení k Robertu Campinovi a o pět let později získal titul mistr. Před 21. říjnem roku 1435 se Van der Weyden usadil se svou ženou a svými, zatím dvěma, dětmi v Bruselu. Druhého března 1436 zde byl jmenován městským malířem. A pravě v této době si změnil své francouzské jméno De le Pasture na vlámské Van der Weyden. Van der Weydenovo dílo se vyznačuje anatomickou propracovaností postav i jejich gest nebo výbornou perspektivou interiérů i exteriérů. Mimo oltáře v Beaune je také autorem např. obrazu Snímání z kříže (muzeum del Prado, Madrid), Svatý Lukáš portrétuje Pannu Marii (muzeum v Bostonu) a mnoha dalších obrazů, především s náboženskými tématy. Je také autorem mnoha portrétů. Dále také vyzdobil tzv. Zlatou komoru v bruselské radnici. Van der Weyden zemřel 18. června roku 1464 v Bruselu. Jeho dílnu převzal nejmladší syn Pieter, který byl také malířem.

V kapli u sálu chudých se nalézal velkolepý oltář s námětem posledního soudu. Tato práce patří mezi Van der Weydenova nejlepší díla a společně s obrazem Adorace Beránka bratrů Jana a Huberta van Eyckových se řadí k mistrovským kusům zlatého věku vlámského malířství.

Oltář byl zhotoven v letech 1446 – 1452, technikou oleje na dřevě. Jeho rozměry jsou 215 * 560 cm a kompletní polyptych se skládá z patnácti desek různých velikostí. Tento křídlový oltář byl od hlavní lodi sálu oddělen dřevěnou přepážkou s průhledy, které umožňovali nemocným sledovat bohoslužbu u oltáře. Křídla oltáře bylo zvykem otevírat o nedělích a svátcích. Vzhledem ke špatným teplotním a vlhkostním podmínkám v kapli byl oltář, poté, co byl restaurován, umístěn do jiné klimatizované místnosti, kde je dnes vystavován. Zároveň bylo dílo po restaurátorských pracích podélně rozříznuto, takže jeho vnější strana a vnitřní strana jsou vystavovány současně.

Popis zavřeného oltáře: Na vnějších stranách oltářních křídel jsou vyobrazeni donátoři. Klečící kancléř Rolin je zde zobrazen jako starý muž s krátkými vlasy a s dlouhým

nosem. Proti Rolinovi klečí jeho manželka Guigonne de Salins, jež zavírá své oči a ukazuje spojenýma rukama směrem ke své knize hodinek. Za každým z nich se vznáší andělé držící erby každého z donátorů. Kancléř hledí směrem k imitaci sochy sv. Šebestiána. Malba je provedena v šedém odstínu, aby tak nejvěrněji zobrazovala mramor. Kancléřova manželka vzhlíží k imitaci sochy sv. Antonína Poustevníka, jenž je zde zobrazen se svými atributy, zvonkem, antonínským křížem a vepřem u nohou. Sv. Antonín byl patronem špitálu. V horní partii vnější části oltáře je vyobrazena imitace sousoší zvěstování Panně Marii.

Popis otevřeného oltáře: Centrální postavou vnitřní části oltáře je trůnicí Kristus (tzv. Maiestas Domini), sedící na duze a pod Kristem stojící archanděl Michael, který váží duše.

Celá kompozice Posledního soudu je rozdělena do dvou částí. Celou horní část prostupuje zlatý oblak. Kristus sedící na duze se dotýká koule jako symbolu vesmíru. Svou pravou rukou žehná těm, kdo jsou spaseni a levou proklíná ty, kteří byli zatraceni. Nad Kristovou pravou rukou se nalézá lilie jako symbol milosti a pod rukou pak nápisová páska se zlatým textem z Matoušova evangelia: „*Pojďte, požehnaní mého Otce, ujměte se království, které je vám připraveno od založení světa*.“ (Mt 25,34). Po levé Kristově straně vidíme meč jako symbol trestu a černým písmem psaný nápis: „*Jděte ode mne, prokletí, do věčného ohně, připraveného ďáblu a jeho andělům*!“ (Mt, 25, 41). V horní partii oltáře jsou kolem Krista vyobrazeni andělé nesoucí nástroje umučení. Na každém konci duhy klečí hlavní přímluvci u Boha. Po Kristově pravici Panna Maria a po levici Jan Křtitel. Ve zlatém oblaku jsou také tzv. přísedící u Posledního soudu. Je zde dvanáct apoštolů za nimi pak v levé části tři světice a v pravé části jsou vyobrazeni papež Evžen IV., burgundský vévoda Filip Dobrý (Philippe le Bon), kancléř Rolin a za nimi jeho syn kardinál Jean Rolin.

Pod zlatým oblakem, uprostřed oltáře stojí archanděl Michael v bílé róbě a šarlatovém, zdobeném plášti. Archanděl je vyobrazen jako mladý a krásný, což symbolizuje jeho nesmrtelnost a ztělesnění božské spravedlnosti. Archanděl drží ve svých rukách misky vah, kterými, s netečným výrazem ve tváři, váží duše. Duše jsou zde jako malé nahé postavy, jejich jména jsou „Virtutes“ (Ctnost) a „Peccata“ (Hřích). Klečící, lehčí duše vpravo vyjadřuje svou radost nad svou spásou. Zatracená těžší duše vlevo, která je obtížená svými hříchy, je vyděšená a křičí hrůzou. (Váha duší spasených a zatracených bývá zobrazena i obráceně, a to tak, že spasené duše jsou těžší díky svým dobrým skutkům). Archanděla Michaela oklopují čtyři andělé, troubící do čtyř stran světa a ohlašující Poslední soud : „*On (Syn člověka) vyšle své anděly s mohutným zvukem polnice a ti shromáždí jeho vyvolené od čtyř úhlů světa*.“ (Mt 24,31)

Dolní část oltáře, prostor pod zlatým oblakem, představuje zemi. Zde vstávají mrtví z hrobů, podle tradice je všem 33 let, tedy přicházejí k Poslednímu soudu ve stejném věku, v jakém zemřel Kristus. Lidé vpravo odcházejí s vděčným výrazem ve tváři krajinou s květinami směrem ke gotickému portálu, který symbolizuje vstup do ráje, kam je uvádí anděl. Naproti tomu v levé části odcházejí lidé s křikem a hrůzou vyschlou a rozpraskanou zemí směrem k pekelné jámě. Peklo není zobrazeno prostřednictvím čertů a ďáblů, ale jako temné skály, hromady kamenů, plameny a sopečné páry.

V čase Van der Weydena se věřilo, že ženy od dob Eviných jsou náchylnější ke hříchu a tudíž je pro ně těžší dosáhnout spásy, proto je ve skupině lidí uvedených do ráje mnohem méně žen než ve skupině vedené do pekla.

oltář se zavřenými křídly zobrazuje donátory a patrony špitálu

oltář s otevřenými křídly se scénou Posledního soudu

3. Kolegiátní kostel Notre-Dame

Pierre Spicre (fresky a návrhy tapiserií v Notre-Dame de Beaune)

Kolegiátní kostel Notre-Dame byl vystavěn okolo roku 1130 v románském slohu po vzoru kostela v Cluny. Ve 13. a 14. století prošla chrámová loď a předsíň přestavbou ve slohu gotickém. Hlavní loď obklopuje několik kaplí, z nichž vyniká tzv. Rolinovská kaple s freskami Pierra Spicra.

Tento burgundský malíř byl pravděpodobně synem Guillauma Spicra, který působil v letech 1450 – 1468 jako malíř barevného skla, ve službách třetího burgundského vévody Filipa Dobrého. Datum narození není známo, Pierre Spicre je poprvé zaznamenán jako znalec při novém zhotovování náhrobku burgundského vévody Jana Nebojácného (zemř. 1419) a jeho manželky Margarety Bavorské, v kartouze v Champmolu u Dijonu. (Tento kartuziánský klášter byl pohřebištěm burgundských vévodů. Náhrobek se nyní nalézá v Muzeu krásného umění v Dijonu.) Spicre byl také najat, aby zhotovil retabulum pro vysoký oltář v katedrále v Lausanne. To se bohužel nezachovalo. Je autorem i dalších fresek např. v kapli kardinála Ferry de Clugny v katedrále v Autun. Podle pramenů pobýval v roce 1477, stejně jako v letech 1472 – 1473, na faře u svatého Petra v Dijonu. Zemřel a v červenci roku 1478.

3.1 Fresky v Rolinovské kapli

Nyní zpět k dílu Pierra Spicera v Notre-Dame v Beaune. Na přelomu let 1470/1471 vytvořil Spicre fresky v kapli sv. Legéra (sv. Legér či Leodegar byl v 7. století biskupem v Autun). Tato kaple byla kaplí rodiny Rolin, proto byla též nazývána „Rolinovská kaple“. Na stěnách zde můžeme vidět fresky s námětem Vzkříšení Lazara (Vzkříšení Lazara se odehrává v místech spojených s věčným odpočinkem, což symbolizuje předobraz Kristova vzkříšení. Ruce Lazarovi uvolňuje sv. Petr, čímž je symbolizována jeho moc u nebeské brány)
a Kamenování sv. Štěpána.

3.2 Tapiserie s legendou o životě Panny Marie.

V kněžišti kostela se nalézá pět tapiserií zobrazujících 17 výjevů ze života Panny Marie. Tapiserie (resp. návrhy) nechal 13. září roku1474 zhotovit kardinál Jean Rolin, podobně jako výmalbu kaple sv. Legéra. Návrhy tapiserií zhotovil opět Pierre Spicre. Šlo o 21 scén ze života Panny Marie a měl zde být zobrazen i kardinál Rolin se svým psem. Návrhy tapiserií, které byly dokončeny o rok později, se bohužel nedochovaly. Tatáž kapitula Spicra pověřila, aby vytvořil návrhy na tapiserie, zobrazující kontemplaci svatého Bernarda.

Tapiserie se scénami ze života Panny Marie byly dokončeny roku 1500. Tkané tapiserie jsou zhotoveny ze surové vlny, ta posloužila jako osnova, a ze spředené vlny a hedvábí (útková nit). Výška každé z tapiserií je přibližně 190 cm, šířka 600 cm a hloubka pak 5 cm.

V novozákonních evangeliích jsou sice střípky z Mariina života, avšak většinu událostí nalezneme v apokryfních textech, a to v Protoevangeliu Jakubovu, Evangeliu Pseudo-Matoušovu či ve Zlaté legendě Jakuba de Voragine.

I. Setkání rodičů panny Marie sv. Jáchyma a sv. Anny před Zlatou bránou

Jáchym a Anna se setkávají před branou poté, co se Jáchym vrací z pastvy svých stád. V té chvíli mu Anna běží vstříc a oznamuje mu, co jí bylo zvěstováno o narození potomka.

Protoevangelia Jakubovo:

„... A tak se Joachim vydal se svými stády na cestu, a Anna stála u brány, a když uviděla Joachima, jak přichází, vyběhla a pověsila se mu kolem krku. „Teď už vím, že mi Pán Bůh dal své veliké požehnání: byla jsem vdova a už vdova nejsem, byla jsem bezdětná a počala jsem dítě.“ Tu noc Joachim poprvé odpočíval ve svém domě. ...“

II. Narození Panny Marie

Protoevangelia Jakubovo:

„ ... Pak přišel den jeho ženy Anny a ona v devátém měsíci porodila. „Kdo se mi narodil?“ zeptala se porodní báby. A ona řekla: „Děvče.“ A Anna řekla: „Tento den povznesl mou duši.“ A uložila svou dceru. A když nastal čas, Anna se očistila, nakojila dceru a dala jí jméno Marie. ...“

III. Uvedení Panny Marie do Chrámu

Pseudo-Matoušovo evangelium:

„... vydali se Joachim a jeho manželka Anna společně do Božího chrámu, přinesli Pánu oběť a odevzdali svou dcerušku Marii do společenství dívek, jež ve dne v noci stále chválily Boha. Jakmile ji postavili před Boží chrám, vystoupila tak rychle po patnácti schodech nahoru, že se vůbec neohlédla zpět, ani nehledala rodiče, jak je to u dětí běžné. Všichni nad tou událostí strnuli úžasem, takže se divili i sami chrámoví kněží. ...“

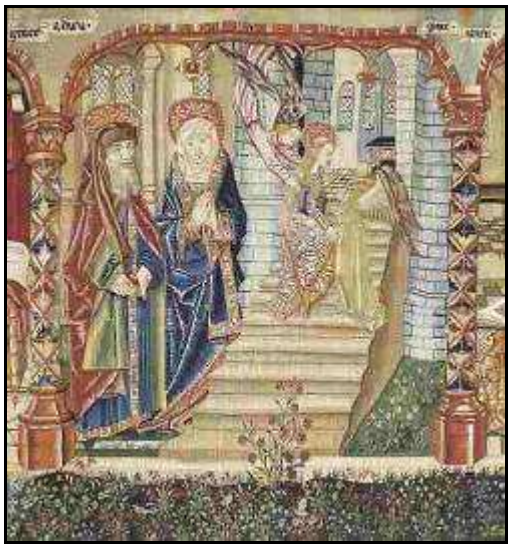

IV. Ustanovení sv. Josefa za manžela Panny Marie

Protoevangelium Jakubovo:

„ ... Vydali se společně za velekněžem a vzali si každý hůl. Ten si hůl ode všech vzal, vstoupil do svatyně a modlil se. Když se pomodlil, vzal hole a vrátil jim je, ale znamení se na nich neukázalo. Jako poslední si vzal svou hůl Josef – a v tom z hole vyletěla holubice a vzlétla mu na hlavu. ...“ (zde zkřížení motivu Nu 17, 17 – 24 /rašící hůl Aronova/ a Mk 1,10 /holubice/)

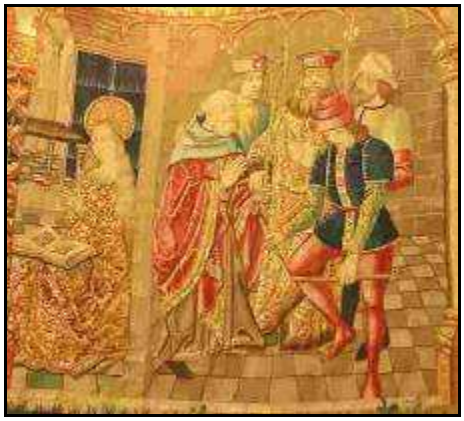

V. Zasnoubení sv. Josefa a Panny Marie

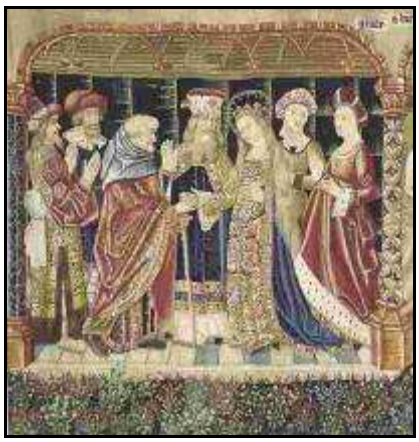

VI. Uvedení Panny Marie do Josefova domu

Panna Marie je uváděna s průvodem žen do manželova domu. Všechny postavy tohoto mariánského cyklu jsou oblečeny ve stylu, který odpovídal době a místu vzniku tapiserií, tedy se zde vyskytuje pozdně gotická francouzská móda. Také krajina v tomto výjevu neodpovídá palestinské oblasti, nýbrž je to burgundská krajina s hrady a kostely.

VII. Zvěstování Panně Marii

Lukášovo evangelium:

„ ... byl anděl Gabriel poslán od Boha do galilejského města, které se jmenuje Nazaret, k panně zasnoubené muži jménem Josef, z rodu Davidova; jméno té panny bylo Maria. Přistoupil k ní a řekl: „Buď zdráva, milostí zahrnutá, Pán s tebou.“ ... Maria řekla: „Hle, jsem služebnice Páně; staň se mi podle tvého slova.“ ...“

Za touto scénou následuje portrét donátora Huga I. Le Coq, nad nímž stojí sv. Jan Křtitel. Pod donátorem je vetkána prosba k Panně Marii a donátorův erb.

VIII. Navštívení Panny Marie

Setkání Panny Marie se sv. Alžbětou je popsánu v Lukášově evangeliu i v apokryfních textech. V této scéně je nad hlavou sv. Alžběty vyobrazeno údajně záhadné létající těleso v podobě klobouku.

IX. Narození Krista a zvěstování pastýřům

X. Obřezání Krista

Lukášovo evangelium:

„ ... Když uplynulo osm dni a nastal čas k jeho obřízce, dali mu jméno ježíš, které dostal od anděla dříve, než jej matka počala. ...“

XI. Klanění tří králů

XII. Obětování Krista v Chrámu

Lukášovo evangelium:

„ ... podle zákona Mojžíšova, přinesli Ježíše do Jeruzaléma, aby s ním předstoupili před Hospodina, ... a aby podle ustanovení zákona obětovali dvě hrdličky nebo dvě holoubata. ...“

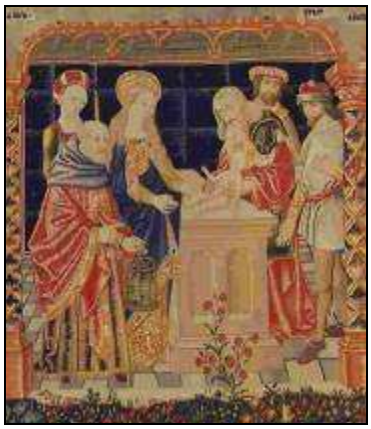

XIII. Útěk do Egypta

Matoušova evangeliaum:

„ ..., hle anděl Hospodinův se ukázal Josefovi ve snu a řekl: „Vstaň, vezmi dítě i jeho matku, uprchni do Egypta a buď tam, dokud ti neřeknu: ...“

Pseudo-Matoušovo evangelium:

„ ... S radostí a jásotem dospěli na území Hermopole a vešli do jednoho egyptského města, jež se jmenuje Sotinen; ... Tehdy se naplnilo, co řekl prorok Izajáš: „Jednou přijde Pán ... a všechny výtvory Egypťanů se zhroutí před jeho zrakem. ...“

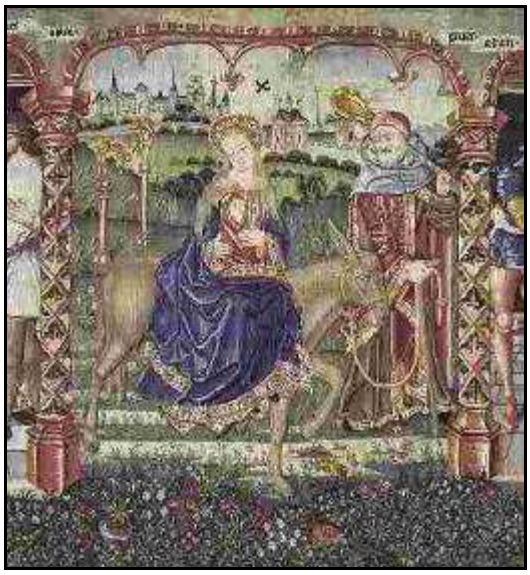

XIV. Vraždění betlémských neviňátek

Matoušovo evangelium:

„ ... Když Herodes poznal, že ho mudrci oklamali, rozlítil se a dal povraždit všecky chlapce v Betlémě a v celém okolí ve stáří do dvou let, ...“

XV. Svatá rodina

Svatá rodina, po návratu do Nazaretu, je zobrazena u krbu, jako symbolu rodinného zázemí.

XVI. Smrt Panny Marie

Podle apokryfní a legendické literatury zemřela Panna Marie podle svého přání v kruhu apoštolu, kteří k ní byli přeneseni z různých konců země.

XVII. Korunovace Panny Marie

Panna Marie je korunována Nejsvětější Trojicí. Mariánský cyklus je uzavřen portrétem donátora Huga II. Le Coq, nad nímž stojí jeho patron sv. Hugo, opat clunyjský. Pod donátorem je tištěný nápis, prosba k Panně Marii, která je následována erbem donátora.

Jednotlivé scény ze života Panny Marie jsou zasazeny do podloubí a od sebe jsou odděleny zdobenými sloupy se zdobnými hlavicemi. Po každém výjevu následuje v horní části podloubí vetkané nápisy Grace á Dieu (Bohu díky). V dolním pásu tapiserií je vytkán květinový dekor, v němž se procházejí různé druhy ptáků.

Nápis na poslední tapiserii uvádí rok dokončení díla: „ Tato tapiserie byla zhotovena milostivého roku 1500.“

Literatura:

Allgemeines Lexikon der bildenden Künsler von der Antike bis zur Gegenwart. Teil 31/32 (Siemering bis Theodotos). Leipzig 1999.

Behringer, Ch., kol.: Katedrály. Sto architektonických klenotů Evropy. Praha 1999.

Dus, Jan, A.; Pokorný, Petr (ed.): Neznámá evangelia. Novozákonní apokryfy I. Praha 2001.

Royt, Jan: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006.

Stephan, Barbara: Stiftung und Stifter im 15. Jahrhundert. Das Hôtel-Dieu in Beaune und das St. Nikolaus-Hospital in Cues. Tübingen 1999.

Internetové odkazy:

Wikipedia, der freien Enzyklopädie – heslo Hôtel-Dieu de Beaune

www.artnet.com

www.bourgogne-tourisme.com/patrimoine/hospicesbeaune.htm

www.culture.gouv.fr/public/mistral/palissy_fr?

www.groveart.com

www.hospices-de-beaune.com/gb/hospices/

www.ot-beaune.fr

www.uni-karlsruhe.de

www.wga.hu/frames-e.html?/bio/w/weyden/rogier/biograph.html